

דתישכונע

פרשת וישלח, תש"פ, מספר 1347

האם רצה שכנס לשאת את דינה?

יוסף פליישמן

החוטף נעזר בחבריו או באנשים אחרים לביצוע החטיפה. למרות שהחטיפה לשם נישואים אינה חוקית, ביצוע מוצלח של חטיפה כזו מעלה תמיד את קרנו של החוטף בעיני משפחתו ובקרב חברי הקהילה, משום שיש במעשה כזה תעוזה שכן הוא כרוך בסכנה שמשפחת הכלה תהרוג את החוטף כאשר ינסו לחלצה בדרכים שונות. הקונפליקט יכול להסתיים במוות – של המחלצים או של החוטף.

אם החטיפה מצליחה, הנערה נלקחת למקום שבני משפחתה לא ימצאוה, ושם בעלה המיועד בועל אותה. התוצאה העיקרית והמשמעותית של החטיפה היא ששמה הטוב של החטופה נפגע באופן חמור ביותר, משום שבני משפחתה וחברי הקהילה מניחים שהיא כבר אינה בתולה. ברוב המקרים משפחת הנערה פונה לרשויות החוק, והחוטף נעצר. בשלב זה החטופה נשאלת אם היא רוצה להינשא לחוטף או מעדיפה לתובעו. כמעט תמיד היא תשיב שהיא מעדיפה להינשא, אף על פי שיתכן שהתנגדה לחטיפה, משום שהיא יודעת שלא תוכל להינשא בנישואים רגילים-הגונים לגבר אחר, מאחר ששמה הוכתם וכבודה נפגע קשות.

באופן פרדוקסלי, בחברות שבהן נישואים מוסדרים הם הנורמה המקובלת, נישואי חטיפה יכולים להיות נפוצים אף על פי שבאופן ציבורי-פומבי דוחים אותם. האיום בעונש כבד ואף במוות אינו משפיע על פופולריות החטיפה. הגורם המרתיע היחיד שיכול להיות יעיל הוא תגובה אלימה של משפחת הנערה, אך הואיל ובמקרה של חטיפה מוצלחת הגבר זוכה ליוקרה רבה מבחינה חברתית, הפחד מפני נקמה צפויה מצד משפחת הכלה אינו מהווה גורם מרתיע בדרך כלל.

על נישואי חטיפה בישראל בתקופת המקרא אפשר ללמוד מהסיפור המפורסם על חטיפת בנות שילה (שו' כא:טז-כה). על מנת ששבט בנימין המוכה, בעקבות פרשת פילגש בגבעה, לא ייכחד, שש מאות הלוחמים ששרדו ממלחמת שבטי ישראל נגד שבט בנימין חייבים לשאת נשים. ארבע מאות לוחמים נשאו ארבע מאות נערות בתולות ששרדו מבין יושבי גלעד שנטבחו, ואת בעיית נישואי מאתיים הבחורים הנותרים פתרו באופן שונה.

בפרשתנו מסופר "וַתֵּצֵא דִינָה בַת לָאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב לְרָאוֹת בְּבָנוֹת הָאָרֶץ. וַיֵּרָא אֶתָּה שָׁכֵם בֶּן חָמוֹר הַחִוִּי נָשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח אֶתָּה וַיִּשְׁכַּב אֶתָּה וַיַּעֲנֶה" (בר' לד:א-ב).

רבים סבורים ששכס אנס את דינה, בעל אותה בניגוד לרצונה, שלא לשם נישואין. אחרים בדעה שלא היה כאן אונס. לפי דעה זו חטף שכס את דינה, וקיים עימה מגע מיני לשם נישואין. ברשימה זו אני מבקש להראות ששכס לא אנס את דינה, אלא חטף אותה מחגיגות נשים שחגגו בנות הארץ, ושבה נכחו שניהם, ונשא אותה בנישואי חטיפה, שהיא אחת מדרכי הנישואין המוכרות בקרב עמים שונים במזרח הקדום. למשא ומתן שהתקיים בין חמור לבין אבי דינה ואחיה, אחרי חטיפת דינה, לא הייתה משמעות משפטית, והוא נועד רק למנוע עוינות בעתיד בין שני הצדדים. יעקב הסכים בלית ברירה לנישואי דינה לשכס, בתנאי שאנשי שכס יימולו. ברם בניו, ובעיקר שמעון ולוי, לא הסכימו לנישואי אחותם לשכס, והתגלע עימות בינם לבין יעקב בשאלה כיצד יש להגיב על בקשתו של שכס לשאת את דינה אחותם. יעקב לא סלח לשמעון ולוי על הרג אנשי שכס אף כשהיה על ערש דווי, ואמר: "אָרוֹר אֶפֶס כִּי עָז וְעִבְרָתָם כִּי קָשְׁתָּה אֶחְלַקְם בְּיַעֲקֹב וְאֶפְיֹצֵם בְּיִשְׂרָאֵל (בר' מט:ז). לדעת רבים, בעטייה של פעולתם נגד אנשי שכס, שלל מהם יעקב את זכות הירושה, זכות המוקנית לכל בן.

עדויות לקיומם של נישואי חטיפה יש במקרא, במשנה ובתלמוד ובמשפטי עמים שונים כגון: המסופוטמים, החיתים, הכנענים ועוד. נישואי חטיפה הם בנסיבות מסוימות חלופה לנישואים רגילים שבהם נערכים אירוסים קודם לכניסת הכלה לבית החתן. לתופעת נישואי החטיפה אין גבולות גיאוגרפיים או דתיים. המניעים לנישואים אלה רבים, וככל הנראה העיקרי שבהם הוא סירוב הורי הכלה לתת את בתם לגבר הרוצה לשאתה. הגבר שנדחה על ידי משפחת הכלה משקם את כבודו באמצעות חטיפה. על פי רוב, הכלה נחטפת בהיותה מחוץ לביתה, בדרכה למקום כלשהו. בדרך כלל

* פרופ' יוסף פליישמן הוא פרופ' אמריטוס במחלקה לתנ"ך, אוניברסיטת בר-אילן.

הסכמי הנישואין וקבע, שהאירוסים אינם תקפים בגלל התנאי שבכתובה. מכאן שהחטופה היא אשת החוטף, ועל כן הילדים אינם ממזרים. נראה ממקור זה שבאלכסנדריה היו יהודים שנהגו בארוסת בניגוד להלכה היהודית הרווחת, והואיל והבעיה התעוררה רק שם, ניתן להעריך שהדבר נעשה בהשפעת האווירה ההלניסטית.

חטיפת נשים בנרש (עיר על יד סורא, בבל) מתועדת גם היא בתלמוד הבבלי (תרגום המקור הארמי ביבמות קי ע"א לעברית):

התקדשה אישה כשהיא קטנה ומשגדלה, והושיבה הבעל בחופה ובא אחר וחטפה ממנו. רב ברונא ורב חננאל מתלמידי רב היו שם. ולא הצריכו אותה לקבל גט מהאחרון. אמר רב פפא יש להבדיל כי בנרש בתחילה היו נושאים אישה ובוועלים אותה ואחר כך מושיבים אותה בחופה (ואם כן כבר בא עליה הבעל משגדלה, והנישואים תופסים אפילו לשיטת רב). רב אשי אמר החוטף עשה שלא כהוגן לפיכך עשו בו שלא כהוגן (שביטלו את תוקף מעשיו של החוטף) והפקיעו חכמים את הקידושין מן השני. אמר לו רבינא לרב אשי: נניח שקידושי השני בכסף ואז הפקיעו חכמים את הכסף הזה וביטלו הקידושין, ואם קידש בביאה (מה יכולים חכמים לעשות? והיאך יכולים חכמים לבטל ביאה שנעשתה?). עשו חכמים את בעילתו בעילת זנות (כלומר במקרה זה החטיפה אינה נחשבת לנישואין).

נישואי חטיפה מוכרים גם כיום בחברות שונות כגון הקווקזית, הצ'רקסית, הגרוזינית ועוד. בדרך כלל מעשי ה"חטיפה" מתבצעים לפי תכנון מוקדם של בני הזוג, שאינם מצליחים להשיג את הסכמת המשפחות לחתונה. אחרי החטיפה, שבמהלכה מועברת הכלה לבית קרובי משפחה אחרים, נאלצים ההורים להסכים לבחירתה ולאשר את החתונה.

ייתכן מאוד ששכם ששכב עם דינה בת יעקב בניגוד לרצונה, חטפה ובעלה לא לשם אינוסה, אלא כדי לקחתה לו לאישה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

זקני השבטים בישראל מצווים:

אֶת בְּנֵי בְנֵימִן לֵאמֹר, לְכוּ וְאַרְבַּתֶּם בְּקָרְמִים. וְרֵאִיתֶם וְהִנֵּה אִם יֵצְאוּ בָנוֹת שִׁילוֹ לְחֹל בְּמַחְלוֹת וַיֵּצְאֶתְם מִן הַקָּרְמִים וְחִטְפְּתֶם לָכֶם אִישׁ אִשְׁתּוֹ מִבָּנוֹת שִׁילוֹ וְהִלַּכְתֶּם אֶרֶץ בְּנֵימִן. וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ אֲבוֹתֵיכֶם אוֹ אֲחֵיכֶם לְרִיב אֲלֵינוּ וְאָמְרוּ אֲלֵיכֶם חֲנוּנוֹ אוֹתָם כִּי לֹא לָקַחְנוּ אִישׁ אִשְׁתּוֹ בְּמִלְחָמָה כִּי לֹא אַתֶּם נִתַּתֶּם לָהֶם פְּעֹת תְּאֻשְׁמוּ (שׁו' כא: טז-כב).

מילת המפתח להבנת הפתרון הקשה והמוזר היא "וְחִטְפְּתֶם (לָכֶם אִישׁ אִשְׁתּוֹ מִבָּנוֹת שִׁילוֹ)". הזקנים נדרשו בסיטואציה זו לנישואי חטיפה, משום ששבטי ישראל נשבעו לא לתת את בנותיהם לאנשי בנימין. כאמור, נישואים אלה הנקראים 'נישואי חטיפה' היו מוכרים ואף מקובלים בישראל ובקרב עמים שונים בנסיבות שונות. למעשה, נישואי חטיפה הם אונס, אך מבחינה פורמאלית, משום שהמעשה נעשה לשם יצירת קשר של אישות, היה להם תוקף. הד למנהג זה נמצא במקור התנאי הבא:

אמר רבן שמעון בן גמליאל, לא היו ימים טובים לישראל כחמישה עשר באב וכיום הכיפורים, שבהם בני ירושלים יוצאין בכלי לבן שאולים... ובנות ירושלים יוצאות וחונות בכרמים. וכך הן אומרות, שא נא בחור עיניך וראה, מה אתה בורר לך; אל תיתן עיניך בנואי, אלא תן עיניך במשפחה... (משנה תענית ד, ז).

יש הקבלה בסיסית בין המתואר במשנה זו ובין המסופר בסיפור חטיפת בנות שילה. בנסיבות מסוימות, גם נישואים שלא הורי הכלה יזמו, נחשבו לנישואים חוקיים.

גם המקור הבא מעיד על חטיפת נשים בישראל לשם נישואין (תוספתא, כתובות ד, ט):

דרש הלל הזקן לשון הדיוט כשהיו בני אלכסנדריא מקדשין נשים אחד בא וחוטפה מן השוק ובא מעשה לפני חכמים בקשו לעשות בניהן ממזרין אמר להם הלל הזקן הוציאו לי כתובת אמותיכן הוציאו לו וכתוב בה "משתכנסי לביתי תיהוי לי לאנתו כדת משה וישראל".

מקור תנאי זה דן בחטיפת כלה מאורסה לפני נישואיה. החוטף והחטופה חיים כזוג נשוי ונולדו להם ילדים, והשאלה היא מי נחשב מהבחינה המשפטית לבעלה של האישה שנחטפה? אם היא אשתו של הגבר שהתארסה עימו לפני שנחטפה, הרי שילדים אלה הם ממזרים! ואם החוטף הוא שנחשב לבעלה החוקי, הילדים כשרים. חכמים נטו לקבוע שהילדים ממזרים, משום שלכאורה הם נולדו לאישה בעודה מאורסת לאחר. ברם הלל בדק את